

CAPUT VIGESIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Deus promittit viginti octo benedictiones Judæis, si leges ejus servent. Secundo, vers. 14, totidem et plures maledictiones eis comminatur, si illas non servent.

1. Ego Dominus Deus vester: Non facietis vobis idolum et sculptile, nec titulos erigatis, nec insigne lapidem ponetis in terra vestra, ut adoretis eum: ego enim sum Dominus Deus vester. 2. Custodite sabbata mea, et pavete ad Sanctuarium meum. Ego Dominus. 3. Si in præceptis meis ambulaveritis, et mandata mea custodieritis, et feceritis ea; dabo vobis pluvias temporibus suis, 4. et terra gignet germen suum, et pomis arbores replebuntur. 5. Apprehendet messium trituram vindemiam, et vindemia occupabit sementem; et comedetis panem vestrum in saturitate, et absque pavore habitabitis in terra vestra. 6. Dabo pacem in finibus vestris: dormietis, et non erit qui exterreat. Auferam malas bestias, et gladius non transibit terminos vestros. 7. Persequimini inimicos vestros, et corruent coram vobis; 8. persequantur quinque de vestris centum alienos, et centum de vobis, decem millia: cadent inimici vestri gladio in conspectu vestro. 9. Respiciam vos, et crescere faciam, multiplicabimini, et firmabo pactum meum vobiscum. 10. Comeditis vetustissima veterum, et vetera novis supervenientibus projicietis. 11. Ponam tabernaculum meum in medio vestri, et non abjiciet vos anima mea. 12. Ambulabo inter vos, et ero Deus vester, vosque eritis populus meus. 13. Ego Dominus Deus vester, qui eduxi vos de terra Ægyptiorum, ne serviretis eis, et qui confregi catenas cervicum vestrarum, ut incederetis erecti. 14. Quod si non audieritis me, nec feceritis omnia mandata mea, 15. si spreveritis leges meas, et judicia mea contempseritis, ut non faciatis ea quæ a me constituta sunt, et ad irritum perducatis pactum meum: 16. ego quoque læc faciam vobis: Visitabo vos velociter in egestate, et ardore, qui conficiat oculos vestros, et consumat animas vestras. Frustra seretis sementem, quæ ab hostibus devorabitur. 17. Ponam faciem meam contra vos, et corrueitis coram hostibus vestris, et subjiciemini his qui oderunt vos, fugietis, nemine persequente. 18. Sin autem nec sic obediieritis mihi, addam correptiones vestras septuplum propter peccata vestra, 19. et conteram superbiam duritiæ vestræ. Daboque vobis cælum desuper sicut ferrum, et terram æneam. 20. Consumetur incassum labor vester, non proferet terra germen, nec arbores poma præbebunt. 21. Si ambulaveritis ex adverso mihi, nec vulneritis audire me, addam plagas vestras in septuplum propter peccata vestra. 22. Immittamque in vos bestias agri, quæ consumant vos, et pecora vestra, et ad paucitatem cuncta redigant, desertaque fiant viæ vestræ. 23. Quod si nec sic volueritis recipere disciplinam, sed ambulaveritis ex adverso mihi: 24. ego quoque contra vos adversus incedam et percussam vos septies propter peccata vestra. 25. Inducamque super vos gladium ultorem fœderis mei. Cumque confugeritis in urbes, mittam pestilentiam in medio vestri, et trademini in manibus hostium, 26. postquam confregero baculum panis vestri: ita ut decem mulieres in uno clibano coquant panes, et reddant eos ad pondus: et comedetis, et non saturabimini. 27. Sin autem nec per hæc audieritis me, sed ambulaveritis contra me; 28. et ego incedam adversus vos in furore contrario, et corripiam vos septem plagis propter peccata vestra, 29. ita ut comedatis carnes filiorum vestrorum et filiarum vestrarum. 30. Destruam excelsa vestra, et simulacra confringam. Cadetis inter ruinas idolorum vestrorum, et abominabitur vos anima mea, 31. in tantum ut urbes ves-

tras redigam in solitudinem, et deserta faciam Sanctuaria vestra, nec recipiam ultra odorem suavissimum. 32. Disperdamque terram vestram, et stupebunt super ea inimici vestri, cum habitatores illius fuerint. 33. Vos autem dispergam in Gentes, et evaginabo post vos gladium, eritque terra vestra deserta, et civitates vestræ dirutæ. 34. Tunc placebunt terræ sabbata sua cunctis diebus solitudinis suæ: quando fueritis 35. in terra hostili, sabbatizabit, et requiescet in sabbatis solitudinis suæ, eo quod non requieverit in sabbatis vestris quando habitabatis in ea. 36. Et qui de vobis remanserint, dabo pavorem in cordibus eorum in regionibus hostium, terrebit eos sonitus folii volantis, et ita fugient quasi gladium, cadent nullo persequente, 37. et corruent singuli super fratres suos quasi bella fugientes; nemo vestrum inimicis audebit resistere. 38. Peribitis inter gentes, et hostilis vos terra consumet. 39. Quod si et de iis aliqui remanserint, tabescent in iniquitatibus suis, in terra inimicorum suorum, et propter peccata patrum suorum et sua affligentur: 40. donec confiteantur iniquitates suas, et majorum suorum, quibus prævaricati sunt in me, et ambulaverunt ex adverso mihi. 41. Ambulabo igitur et ego contra eos, et inducam illos in terram hostilem, donec erubescat incircumcisa mens eorum: tunc orabunt pro impietatibus suis. 42. Et recordabor fœderis mei quod pepigi cum Jacob, et Isaac, et Abraham. Terræ quoque memor ero, 43. quæ cum recta fuerit ab eis, complacebit sibi in sabbatis suis, patiens solitudinem propter illos. Ipsi vero rogabunt pro peccatis suis, eo quod abjecerint judicia mea, et leges meas despexerint. 44. Et tamen etiam cum essent in terra hostili, non penitus abjeci eos, neque sic desepi ut consumerentur, et irritum facerem pactum meum cum eis. Ego enim sum Dominus Deus eorum, 45. et recordabor fœderis mei pristini, quando eduxi eos de terra Ægypti in conspectu Gentium, ut essem Deus eorum. Ego Dominus. Hæc sunt judicia atque præcepta, et leges, quas dedit Dominus inter se et filios Israel in monte Sinai per manum Moysi.

1. NON FACIETIS VOBIS IDOLUM. — Pro idolum, hebraice est *עֲלִילִים ekilim*, id est deiculus, de quo dixi cap. XIX, vers. 4; sic et per sculptile intellige sculptile, non imaginis, sed idoli.

NEC TITULOS. — Hebraice, nec statuum (1), intellige idoli alicujus, vel ut statuam illam adoretis. Ita Radulphus.

NEC INSIGNEM LAPIDEM. — Hebraice, nec lapidem picturæ aut calaturæ, id est lapidem pictum aut calatum, scilicet insignibus alicujus idoli (2). Septuaginta, et ex iis Tertullianus vertunt, nec lapidem scopum, id est nec lapidem eminentem, quem instar scopi assidue intueamini et observetis, ad colendum in eo idolum. Chaldeus vertit, nec lapidem adorationis; hic enim erit finis et usus lapidis hujus: forte etiam Chaldeus pro *כִּשְׁבֵּת maschit* per *chet*, id est adorationis, a radice *כָּחַת*, id est curvavit se, et curvando adoravit: unde et sequitur: « Ut adoretis eum; » hebraice est, ut adoretis ad eum, vel ante eum, sive ut incurvetis vos

ei. Ita et Septuaginta; Vatablus tamen et Chaldeus vertunt, ut adoretis super eum, q. d. Ut hinc lapidi innixi vel incumbentes, adoretis idolum ipsi impositum.

2. PAVETE AD SANCTUARIUM MEUM. — Hebraice, *timete et reveremini sanctuarium meum*, id est, reverenter tabernaculum et templum meum habete et colite.

3. SI IN PRÆCEPTIS MEIS AMBULAVERIS, etc., DABO V VOBIS PLUVIAS. — Nota: Ab hoc vers. 3 ad vers. 13, v Deus promittit et assignat 29 (Isychius numerat 30) benedictiones, et bona obventura iis qui servant leges Dei; tot enim invenies in versione Septuaginta, si unam ab alia per conjunctionem discernas, numerosque omnes copulas, et, licet in Hebræo et in versione latina tantum sint 28. Prima ergo benedictio est: « Dabo vobis pluvias temporibus suis; » secunda: « Terra gignet sementem; » tertia: « Pomis arbores replebuntur, » et ita deinceps.

Refert Plutarchus in *Convivio septem sapientum*, eos inter se quævisse: « Quænam domus esset optima, quænam familia beatissima? Primus, inquit, Solon respondit: In qua res neque injuste est parta, neque in ea vel conservanda, diffidentie; vel impendenda, penitentiam est locus. Secundus Bias dixit: In qua dominus sua sponte italem se gerit, qualem foris propter leges. Tertius

(1) Vel *cippum* (eumque funebre x, ut vult de Sauley, *Hist. de l'Art. Judaïq.* pag. 39), sive sit lapis rudis erectus, sive sculptoris arte elaboratus.

(2) Juxta Mendelsohn designantur hic lapides characteribus hieroglyphicis inscripti, similes iis status aut imaginibus, quas innumeras in Ægypti hypogæis viri docti reverenter repererunt. Cf. de Sauley, *ibid.* pag. 40.

Euripides in *Oreste*:

O miser Oresta, quid morbi te perdit? Omsr.
Conscientia: sum enim mihi conscius de malis perpetratis.

Menander:

Mortalibus omnibus conscientia Deus.

Pythagoras neminem tam audacem esse dicebat. quem mala conscientia non faciat timidissimum; omni enim vento excitatur et horret.

Plutarchus, lib. *De Tranquillitate animi*: « Facinorosa conscientia, inquit, instar ulceris in corpore, penitentiam relinquit in anima lancinantem jugiter ac pervalentem. »

Seneca, *epist.* 97: « Facinorum mala, inquit, flagellantur a conscientia, cui plurimum tormentorum est; eo quod perpetua illam sollicitudo urget ac verberat, quod sponsoribus suae securitatis non potest credere. »

Isocrates dicebat, « omnino non sperandum, si quid turpe feceris, te latiturnum. Quamvis enim lateas alios, tute tamen tibi male conscius eris. »

Epicetus: « Parentes, inquit, nos pueros pedagogo, Deus autem jam viros insita conscientie custodiendos tradit. »

Nero, occisa matre, confessus est se exagitari materna specie, verberibus furiarum, ac tedia ardentibus. Ita Dion in *Nerone*.

S. Basilus apud Antonium in *Melissa*, pag. 1, serm. 16: « Sicut umbrae, inquit, corpora; sic peccata sequuntur animas, et manifestas facinorum representant imagines. »

S. Chrysostomus, hom. 22 *De Nequitia regu*lsa: « Sicut, inquit, qui carcerem habitat, capitis damnationem opperientes et mortem, etiam si delictis abunde fruuntur, vitam agunt maxime molestam et anxiam; sic qui improba conscientia molestantur. » Conscientia enim mille testes.

Hic est « vermis qui non morietur, » assidue rodens conscientiam, *Isaia* LXVI, 24.

E contrario, bona conscientia fiduciam et exultationem parit.

Plutarchus in *Moral.*: « Ut nepenthes, inquit, herba ab Homero praedicata, addita poculis, omnem diseuit tristitiam convivii: ita bona mens insita nobis omnem vitae sollicitudinem abolet. »

Bias rogatus, « quemam res metu careret? » Bona, inquit, conscientia. »

Periander rogatus, « quid in animo esset maximum, » respondit: « Bona mens in corpore humano. »

Idem rogatus, « quid esset libertas? Recta, ait, conscientia. »

Socrates rogatus, « quinam tranquille viverent? Illi, ait, qui nullius absurditatis sibi conscii sunt. »

Denique Hugo Victorinus, lib. II *De Anima*, cap. II: « Tranquilla conscientia, ait, est quae omnibus est dulcis, nulli gravis; utens amico ad gratiam, inimico ad patientiam, cunctis ad benevo-

lentiam, quibus potest ad benefaciendum: cui Deus nec sua peccata imputat, quia non fecit; nec aliena, quia non approbavit; nec negligentiam, quia non tacuit; nec superbiam, quia in unitate permansit. »

Et rursum: « Conscientia bona est titulus religionis, templum Salomonis, ager benedictionis, hortus deliciarum, aureum reclinatorium, gaudium angelorum, arca foederis, thesaurus regis, aula Dei, habitaculum Spiritus Sancti, liber signatus et clausus, et in die iudicii aperiendus. »

39. TABESCENT IN INIQUITATIBUS SUIS, — *q. d.* Vers. 31. Propter peccata sua tabe sensim conficiuntur cum eis. Ita Hebraea. Has poenas reipsa experti sunt Judaei in Babylonica captivitate et excidio eis a Romanis illato, ac nominatim illam versus 29: « Comeditis carnes filiorum vestrorum, et filiarum vestrarum, » ut patet *Jerem.* cap. XXIX, vers. 9: « Carbabo, inquit, eos caribus filiorum suorum, et caribus filiarum suarum, et unusquisque carnem amici sui comedet in obsidione. »

41. DONEC ERUBESCAT INCIRCUMCISIA MENS EORUM. Vers. 41. — Hebraice, *donec humilietur eorum cor incircumcissum*, id est improbum, luxurians, et plenum vanis, superfluis et perversis cogitationibus. Nam per circumcisionem Judaei fiebant sancti et mundi;

praepitium vero habentes et incircumcisi censebantur profani, Gentiles, et immundi. Unde nomen praepitii et incircumcisi per metaphoram ad alia transferuntur, et significat immundum, impolitum, ineptum, rude, durum et intractabile. Sic cap. XIX, vers. 23, fructus primi arborum vocantur incircumcisi, id est immundi et inepti ad esum.

Sic hic vocatur cor incircumcissum, id est immundum, et suis sceleribus non praesectum, non purgatum; sed eis obduratum et intractabile. Sic *Exodi* VI, 13, Moses ait se esse incircumcissum labiis, id est impolitum et inlegantem in loquendo.

Sic rebellium aures vocantur incircumcissae, id est ad audiendum durae et ineptae, quia scilicet ipsi eas obturant, ne audiant, *Jerem.* VI, 10, *Actorum* cap. VII, vers. 51.

TUNC ORABUNT PRO IMPIETATIBUS SUIS. — *Orabant recte* verit Interpres, si Hebraea aliter suppugas, legasque *וירצו* *vartsu* in activa conjugatione *hiphil*, non *virtsu* in *cal.*, uti jam suppungunt et legunt Hebraei: *vartsu* enim significat, placabunt, seu facient ut placeant; *virtsu* vero significat, placebunt; unde et Chaldaeus legens *vartsu*, verit, tunc placabunt pro iniquitatibus suis; intelligitur enim in Hebraeo de more praeposito *בדק* *bed*, id est *pro*. Septuaginta legerunt *virtsu*: veritum enim *וירצו* *vartsu* *virtsu* *virtsu* *virtsu*, tunc placata habebunt peccata sua, id est poenas quas pro peccatis patientur, placide et humiliter, quasi poenitentes acceptabunt. Ita Isychius et Vatablus. Posset etiam *וירצו* *vartsu* per antiphrasin et ironice accipi, *q. d.* Tunc displicebunt illis peccata eorum, tunc ea exosa habebunt et abominabuntur.

43. CONPLACEBIT (terra) SIBI IN SABRATIS SUIS, —

q. d. Tunc terra fruetur quiete sua; vide dicta vers. 24.

44. ET TAMEN CUM ESSENT IN TERRA HOSTILI, NON PENITUS ABIECI EOS, NEQUE SIC DESPEXI. — Haec praeterita pro futuris accipienda sunt more prophético: « cum essent, » id est cum erunt, « non abieci, neque despexi, » id est non abjeciam, neque despiciam. Est enim toto hoc capite continua propheta, et comminatio in futurum. Ita Vatablus.

Hoc loco mire exultant Judaei, pollicentes sibi liberationem ex tam longa qua premuntur servitute. Et quia prima dictio hujus periodi est *וירצו* *vartsu*, id est *attamen*, *vartsu* vero Germanis significat simiam: hinc ipsi hanc periodum vocant auream simiam, et quoties eam in synagogis legunt, mire exultant et jubitant (1). Hinc Fredericus III Imperator dicebat Judaeos in bibliis suis habere simiam, quam merito aureis debent scribere litteris. Ita miseri isti inani et erronea spe se lactant. Loquitur enim Moses tempore durationis legis et judaismi: jam autem lex et judaismus per Christum abolita sunt, atque per Romanos respublica et Synagoga Judaeorum eversa sunt.

45. RECORDABOR FOEDERIS MEI PRISTINI, — quia licet illud foedus cum Hebraeis a Deo initum jam sit recens, utpote ante praecedenti in Sina sancitum, tamen futuris generationibus peccantibus, de quibus loquitur, erit antiquum.

HAC SUNT JUDICIA (justae minae et poenae, quas Deus leges suas violentibus justo iudicio infliget) ATQUE PRAECEPTA ET LEGES, — id est pacta, inquit Chaldaeus. Pactorum enim cum Deo a Judaeis inivorum condito erant leges. Unde sequitur: « Quas dedit Dominus inter se et filios Israel. » Et ita leges hic distinguemus a praecipitis.

Secundo, haec sic explicari possunt, quasi hoc versu sit epilogus, et generalis complexio Levitici, omniumque legum tam Levitico, quam

Exodo a Deo latorum. Hebraea enim sic habent: *Haec sunt sanctiones* (id est praecipita caeremonialia), et *judicia* (id est praecipita judicialia), et *leges* sive *decreta* (puta moralia et naturalia, quae sunt Decalogi), *qua Dominus dedit inter se et inter filios Israel, in monte Sinai per manum Moysi.*

QUAS DEDIT DOMINUS INTER SE ET FILIOS ISRAEL IN MONTE SINAI, — degentibus scilicet Israelitis in monte Sinai, ad sciendum foedus inter se et inter eos; nam haec leges non sunt datae Mosi in ipso monte Sinai (uti Decalogus in monte hoc datus est *Exodi* XIX et XX), sed in tabernaculo, ut patet ex initio hujus libri. Omnis ergo lex, aut pene omnis, Mosi data est in Sina, puta ad radices montis Sina; nam quae sparsim in Numeris et Deuteronomio enumerantur, vel explanationes, vel additiones sunt legum jam auditarum, simulque cum legibus jam auditis datae sunt. Facta autem et dicta sunt haec omnia sub initium anni secundum egressum Hebraeorum ex *Aegypto*, ut dixi in proemio.

PER MANUM MOYSI, — per Mosen.

Ex hoc capite liquet quam vere dixerit Psaltes, *Psal.* CXVIII: « Tu mandasti mandata tua custodiri nimis. » Hebraice *מאד* *maad*, id est *valde*, puta summa diligentia, studio et sollicitudine: idque *primo*, quia Deus custodientibus ea promittit hic praemia magna nimis; *secundo*, quia violentibus ea intendit supplicia acerba nimis; *tertio*, quia Deus, qui ea imperat, colendus, metuendus et observandus est nimis; *quarto*, quia pericula omnia mortemque ipsam subiri vult, ne unum eque frangat mandatum, peccatumque committatur; *quinto*, quia omnia vult servari, ita ut nec unum, etiam minimum, violes: hic etiam pilus facit umbram, ut vulgo dicitur; *sexto*, quia tota vita, a pueritia et rationis usque ad mortem usque, jubet ea custodiri. Vere, ait S. Augustinus, magna tua, o Domine, est sapientia et charitas, qui nos cogis ad amorem tui, bonumque nostrum; nisi enim id faciamus, minaris nobis gehennam; si faciamus, promittis immensas et aeternas coronas.

(1) Vide Carpovii Dissert. de *aurea Judaeorum simia* ad *Levit.* XXVI, 44, repetit. in *Theatro Theolog. philolog.* tom. I.

CAPUT VIGESIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Sanctiuntur leges de votis hominum, animalium, domorum, agrorum, anathematis; rursus de decimis, vers. 30. Hæc leges hinc intricatas paucis et compendio clare ita distinguere et complecti possumus:

I, vers. 2. Homo qui se devovit Deo, redimat se pretio, quod pro utate et sexu hinc taxatur a Deo.

II, vers. 9. Animal immolabile, Deo per votum oblatum, reipsa detur, non mutetur in aliud, nec redimatur.

III, vers. 11. Animal quod immolari non potest, si Deo voveatur, vendatur pretio quod sacerdos statuet, quod si vocens dare voluerit, addat insuper quintam pretii partem.

IV, vers. 14. Domus Deo vota, pretio a sacerdote taxato vendatur; quod si vocens eam redimere voluerit, addat pretio taxato quintam pretii partem.

V, vers. 16. Hæres vocens agrum hereditarium, redimere eum potest quinquaginta siclis solvendis pro rata annorum qui supersunt usque ad jubileum: quod si eum non redimat, sed ager alteri vendatur, nunquam ipse, ne quidem in jubileo illum recipere poterit; sed ager absolute et in perpetuum cedit in jus Dei et sacerdotum.

VI, vers. 22. Si vocens agrum non sit hæres, sed emptor agrum, hic redimet eum pretio, quod taxabit sacerdos juxta numerum annorum usque ad jubileum; nam in jubileo ager de more ad primum heredem redire debet.

VII, vers. 25. Omne pretium ponderandum est pondere, sive siclo, Sanctuarii.

VIII, vers. 26. Primogenitum immolabile, cum totum sit Dei, voveri non potest.

IX, vers. 27. Primogenitum immundum redimatur.

X, vers. 28. Quod per votum ehere, id est anathematis, Deo consecratum est, non redimatur, sed mortuatur aut naturaliter aut evellitur.

XI, vers. 30. Decima fructuum et frugum omnium Deo offerantur.

XII, vers. 32. Decima animalium, puta ovium, bovis et capræ, Deo offerantur.

1. Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: 2. Loquere filiis Israel, et dices ad eos: Homo qui votum fecerit, et sponderit Deo animam suam, sub æstimatione dabit pretium. 3. Si fuerit masculus a vigesimo anno usque ad sexagesimum annum, dabit quinquaginta siclos argenti ad mensuram Sanctuarii: 4. si mulier, triginta. 5. A quinto autem anno usque ad vigesimum, masculus dabit viginti siclos: femina, decem. 6. Ab uno mense usque ad annum quintum, pro masculo dabuntur quinque sicli: pro femina, tres. 7. Sexagenarius et ultra masculus dabit quindecim siclos: femina, decem. 8. Si pauper fuerit, et æstimationem reddere non valebit, stabit coram sacerdote: et quantum ille æstimaverit et viderit eum posse reddere, tantum dabit. 9. Animal autem quod immolari potest Domino, si quis voverit, sanctum erit. 10. et mutari non poterit, id est, nec melius malo, nec pejus bono; quod si mutaverit, et ipsum quod mutatum est, et illud pro quo mutatum est, consecratum erit Domino. 11. Animal immundum, quod immolari Domino non potest, si quis voverit, adducetur ante sacerdotem. 12. Qui judicans utrum bonum an malum sit, statuet pretium; 13. quod si dare voluerit is qui offert, addet supra æstimationem quintam partem. 14. Homo si voverit domum suam, et sanctificaverit Domino, considerabit eam sacerdos utrum bona an mala sit, et juxta pretium quod ab eo fuerit constitutum, vendabitur: 15. sin autem ille qui voverat, voluerit redimere eam, dabit quintam partem æstimationis supra, et habebit domum. 16. Quod si agrum possessionis suæ voverit, et consecraverit Domino, juxta mensuram sementis æstimabitur pretium; si

friginta modis hordei seritur terra, quinquaginta siclis vendetur argenti. 17. Si statim ab anno incipientis jubilei voverit agrum, quanto valere potest, tanto æstimabitur; 18. sin autem post aliquantum temporis, supputabit sacerdos pecuniam juxta annorum, qui reliqui sunt, numerum usque ad jubileum, et detrahetur ex pretio. 19. Quod si voluerit redimere agrum ille qui voverat, addet quintam partem æstimatæ pecunie, et possidebit eum. 20. Sin autem noluerit redimere, sed alteri cuilibet fuerit vendidatus, ultra eum qui voverat redimere non poterit, 21. quia cum jubilei venerit dies, sanctificatus erit Domino, et possessio consecrata ad jus pertinet sacerdotum. 22. Si ager emptus est, et non de possessione majorum sanctificatus fuerit Domino, 23. supputabit sacerdos, juxta annorum numerum usque ad jubileum, pretium; et dabit ille qui voverat eum, Domino; 24. in jubileo autem revertetur ad priorem dominum, qui vendiderat eum, et habuerat in sorte possessionis suæ. 25. Omnis æstimatio siclo Sanctuarii ponderabitur. Siclus viginti obolos habet. 26. Primogenita quæ ad Dominum pertinent, nemo sanctificare poterit et vovere; sive bos, sive ovis fuerit, Domini sunt. 27. Quod si immundum est animal, redimet qui obtulit, juxta æstimationem tuam, et addet quintam partem pretii; si redimere noluerit, vendetur alteri quocumque a te fuerit æstimatum. 28. Omne quod Domino consecratur, sive homo fuerit, sive animal, sive ager, non vendetur, nec redimi poterit. Quidquid semel fuerit consecratum, sanctum sanctorum erit Domino. 29. Et omnis consecratio quæ offertur ab homine, non redimetur, sed morte morietur. 30. Omnes decimæ terræ, sive de frugibus, sive de pomis arborum, Domini sunt, et illi sanctificantur. 31. Si quis autem voluerit redimere decimas suas, addet quintam partem earum. 32. Omnium decimarum bovis, et ovium, et capræ, quæ sub pastoris virga transeunt, quidquid decimum venerit, sanctificabitur Domino. 33. Non eligetur nec bonum, nec malum, nec altero commutabitur, si quis mutaverit; et quod mutatum est, et pro quo mutatum est, sanctificabitur Domino, et non redimetur. 34. Hæc sunt præcepta, quæ mandavit Dominus Moysi ad filios Israel, in monte Sinai.

2. HOMO QUI FECERIT VOTUM, ET SPONDERIT DEO ANIMAM SUAM, SUB ÆSTIMATIONE DABIT PRETIUM. — Pro qui fecerit votum, Hebraice est יָפְלִי' נָדַר יִפְלִי' *ya-phli neder*, id est, qui separaverit, vel qui mirabile fecerit votum: nam, ut ait Iyechius, admirabile est, et valde beatitudini proximum, totum se Deo offerre, ut animam suam; vel, ut Septuaginta vertunt, τὸ πῶς ἐπὶ φρονεῖ εὐσεβῆ, id est, honorem vel pretium (τιμὴν enim et pretium et honorem significat) animæ suæ, quam a Deo accepit, Deo dedit (1).

Narrat Plutarchus in *Lacon*, de Lacone, qui cum voto se obstrinxisset, quod se de Leucate petra precipitem daret, concessit montem, et conspecta altitudine sese averit. Id cum illi probri gratia objiceretur: « Non putabam, inquit, illi voto majore voto opus esse. » Etenim qui facinus arduum concipit animo, prius a diis optare debet animum facinori parem. Hucusque Plutarchus. Tale est hic animam suam Deo devovere. Plus enim est animam Deo devovere, quam of-

ferre; ad hoc enim accedit votum, quod est novum et precipuum actus religionis. In voto enim Deo datur, non tantum ipse actus, sed et potentia, puta voluntas et libertas, cui ita renuntiat, ut qui vovit deinceps aliud velle non possit. Qui ergo actum bonum facit sine voto, Deo dat fructum arboris; qui vero eundem vovet, et ex voto perficit, hic totam arborem cum fructibus Deo consignat, inquit S. Anselmus in *Similitudinibus*.

ET SPONDERIT ANIMAM, — g. d. Qui voverit seipsum mancipare cultui divino in tabernaculo, videlicet ut portet aquas vel ligna ad sanctuarium pro sacrificiis, ut verat acrium, ut sapta tecta templi curet, ut subserviat Levitis, etc.; nam nemo poterat obire munia propria sacerdotum aut Levitarum, ac proinde nec ea vovere, nisi esset de genere Levi. Ita Abulensis, Cajetanus et alii. Soli ergo Levitæ et sacerdotes vovere poterant, se semper in suis officiis sacris ministraturos Domino, et tum ex voto id præstare tenebantur, ut patet in Samuele qui fuit Levita, quem mater vovit Domino, I Reg. 1, 11; ad alia autem laicorum officia in tabernaculo, paulo ante dicta, offerre se et devovere poterat quilibet ex qualibet tribu; sed Deus hic votum illud jubet

(1) Alii, quum quis separaverit aliquid per votum, scilicet ab usu communi, id Deo consecrando. Sequitur in hebraeo, in æstimatione tua animam, scilicet sicut Jove, id est, si rem vel personam Deo devotam redimere volueris, tunc redemptionis pretium, quo quis æstimatur Jovæ (sacrario) solvendum erit.

redimi, idque primo, quia ad illa tabernaculi ministeria deputandi erant Gabaonite, *Iosue IX*, 21: unde volebat Deus, suos Hebraeos ad illa ministeria servorum deputari; secundo, quia haec vota oneri fuissent sanctuario, quod omnes hoc volentes debuissent alere. E contrario autem volebat Deus suis Levitis et ministris, quorum ingens erat numerus, de vitae necessariis prospicere: jussit ergo ut vota haec commutarentur, eo pretio, quod ipse hic sancit, sicut et pretio jussit redimi primogenitos sibi debitos, illudque pretium, ut et pretium votorum horum, voluit cedere in jus sacerdotum, ut patet vers. 21, et *Numer. XVIII*, 14.

Secus est in votis Religionis in lege nova, quibus se homo ad nobilissima ministeria dedicat, quae omne pretium excedunt, ideoque nullo pretio redimi possunt: quae vota non erant in lege veteri, si tamen fuissent, obligassent Iudeos, sicut obligabant alia vota, quibus aliquid aliud determinate volebatur, ut patet in Nazareis: hi enim tenebantur determinate prestare id quod voverant. Ita Abulensis, *Quaest. VIII*.

Allegoricè, homo qui vovet et spondet animam, est Christus, qui in primo conceptionis suae instanti videns placere Patri caelesti, ut se totum pro hominibus offerret ad mortem, etiam crucis, hancque esse ejus voluntatem, imo præceptum, *Philipp. II*, 8, id ipsum accepit, ad illudque voto se obstrinxit. Ex illo enim instanti Christum se per votum consecrasset Deo ad redimendos homines, et in hunc finem omnes actiones et passionem vite suae, ipsamque mortem et crucem per votum Deo obtulisse, probabiliter docet Franciscus Suarez, in *III part.*, tom. II, *Quaest. XXVIII*, sect. 2, idemque insinuat S. Augustinus, Hieronymus, Theodoretus et Basilus in illud *Psal. XXI*, vers. 26: «Vota mea Domino reddam;» haec enim verba, uti et totius psalmi XXI, ad litteram de Christo scripta sunt. Christus ergo, vovens animam suam, solvit ejus pretium, scilicet sanguinem quem in cruce fudit. Hic enim sanguis, cum esset Filii Dei, equiparabatur in pretio ipsimet Filio Dei, puta Christo Domino.

Tropologicè, Religiosus vovet animam, id est totum se Deo, puta corpus per votum castitatis, opes per votum paupertatis, animam per votum obedientiae. Quare tales proxime sequuntur Christum, suntque Martyres, sponsi, templa et holocausta Dei, uti pulchre ostendit noster Platus, lib. II *De Bono status religiosi*.

SUB ESTIMATIONE (quae hic taxatur et prescribitur vers. seqq.) DABIT PRETIUM. — Hebraea hic sunt involuta, ita ea cum Vatablo bene et clare reddas: *Vir cum separaverit votum animarum Domino, juxta estimationem tuam* (o sacerdos: eum enim alloquitur) *estimabitur, et redimetur votum animarum quod factum est, q. d.* Cum quis emisit votum quod se devotet Deo, juxta estimationem tuam, o sacerdos, dabit pretium, votumque suum

ac seipsum redimet. Votum enim animarum est illud quod quis animam, id est seipsum, Deo devotet.

3. DABIT QUINQUAGINTA SIGLOS ARGENTI, AD MENSURAM SANCTUARIUM, — qui scilicet sint justissimi ponderis, instar ponderis quod servatur in Sanctuario, uti dixi *Exod. XXX*, 13.

SI MULIER, TRIGINTA, — *q. d.* Quicumque vir fuerit 20 annorum aut plurium, modo non excedat annum sexagesimum, seque Deo devoverit, hic pro redemptione voti dabit 50 siglos, id est 50 florenos Brabanticos; si sit mulier, dabit 30. Nota: Majus pretium imponitur hic viris quam feminis aut pueris, quia plures valet vir quam femina aut puer, idque tum in se, tum ad operas et labores. Intellige haec de liberis, non de servis: unde quaeres quid, si quis vovisset servum suum Deo, an, et quo pretio eum redimere debebat? Respondeo cum Abulensi, *Quaest. LV, LVI et LVII*: Talis servus redimendus erat uti alii homines, vel potius uti agri et possessiones; est enim servus possessio heri. Herus ergo pro servo Hebraeo quem voverat, solvebat pretium pro rata temporis quo ille hero servare debebat, ita videlicet ut considerando quanto pretio eum emerat, simul etiam considerando quanto tempore ille adhuc servare debebat, tantum solveret quantum ex pretio quo eum emit, respondebat annis quibus adhuc servare debebat: v. g. emit herus servum statim post annum septimum sive sabbatum, anno primo, 60 siglis, vovet illum anno tertio elapso: igitur cum servus adhuc tres annos servare debeat, et anno septimo, juxta legem *Exod. XXI*, 2, egredi liber, dominus solvet pro ejus redemptione dimidium pretii quo eum emit, puta 30 siglos; hi enim respondent dimidio tempori, puta tribus annis quibus servus adhuc servare debet. Addet insuper herus quintam pretii partem, uti fiebat in aliorum votorum redemptione, puta 12 siglos; 12 enim sunt quinta pars 60. Quod si herus nollet servum redimere, sacerdos aestimabit et statuet servo pretium justum jam dictum, puta 30 siglorum, quo alicui alteri vendatur.

SI vero servus esset non Hebraeus, sed Gentilis, ideoque perpetuo serviturus, tunc tanti vendebatur quanti absolute valebat pro tota vita; et si herus ejus vellet eum redimere pretio jam dicto, superaddere debebat quintam pretii partem.

5. A QUINTO ANNO. — Si videlicet parentes eum devoverint; nam puer quinquennis, cum careat usu rationis, vovere non potest.

8. CORAM SACERDOTE, — etiam minore, qui eo tempore ministrat; nam non exprimitur hic quod debeat esse pontifex. Ita Abulensis.

9 et 10. ANIMAL AUTEM QUOD IMOLARI POTEST DOMINO, SI QUIS VOVERIT, SANCTUM ERIT, ET MUTARI NON POTERIT, — *q. d.* Animal immolabile per votum quasi Deo consecratur; unde illud in alium mutari nolo: itaque si quis tale animal voverit ad immolationem, illud ipsum animal quod vovit,

Vir vovens se 50 siglis, mulier 30 reddenda erat.

Vers. 11, 12 et 13. Tertia lex. Animal immundum Deo votum, redimendum erat.

imolari decet. Sin autem determinate non voverit animal ad immolationem, sed tantum in genere dixerit: Voveo hoc animal Domino; tunc ipsum sacerdoti dabit, tanquam rem Deo consecratam, neque potest ipsum in aliud commutare; quod si commutet, et ipsum quod mutatum est, et illud pro quo mutatum est, consecratum erit Domino: sacerdos tamen non tenetur illud quod in genere votum est, Deo immolare; sed sibi servare potest, vel donare aut vendere cui volet, sicut et decimas ac primitias.

Idem dico de animali immundo quod quis Deo vovisset, videlicet potuisse sacerdotem illud accipere, et sibi servare, vel donare aut vendere alteri, si voverit et offerens nollet illud redimere, omne enim quod ex voto offertur, sacerdoti cedere voluit et sanxit Deus, *Numer. XVIII*, 14.

11 et 12. ANIMAL IMMUNDUM QUOD IMOLARI DOMINO NON POTEST, SI QUIS VOVERIT, ADDUCATUR ANTE SACERDOTEM, QUI JUDICANS UTRUM BONUM AN MALUM (an magni valoris an exigui) SIT, STATUET PRETIUM; QUOD SI DARE VOLUERIT IS QUI OFFERT, ADDET SUPRA ESTIMATIONEM QUINTAM PARTEM, — ut per hanc quintam partem, utpote pretii auctuarium, compensetur onus sacerdotis, quo tenetur ei qui vovit et obtulit animal immundum, illud revendere, si ipse illud redimere velit; quod si nollet redimere, tunc sacerdos animal retinebit, donabit aut vendet, ut jam dixi.

Nota: Haec lex a pari habebat locum in quavis alia re mobili, quae Deo vovebatur; verisimile enim est res mobiles hac lege animalis consenseri, juxta ea quae dicuntur vers. 21. Ita Abulensis.

Nota secundo: Omnia animalia omnesque res Deo votae redimi poterant, exceptis animalibus mundis ad sacrificium.

14 et 15. HOMO SI VOVERIT DOMUM SUAM, ET SANCTIFICAVERIT (per votum consecraverit Domino), VENDABITUR; SIN AUTEM ILLE QUI VOVERAT, VOLUERIT REDIMERE EAM, DABIT QUINTAM PARTEM ESTIMATIONIS SUPRA, — puta supra pretium a sacerdote aestimatum et taxatum. Causam hujus quintae partis assignavi vers. 11.

Malebant autem plerique quintam partem pretii superaddere, ut redimerent rem suam, quia si non redemissent domum aliquam rem immobilem, illa nunquam ad eos reversa fuisset, ne quidem in jubileo, sed absolute transibat in dominium sacerdotum, qui eam vendebat; sed illa ut in jubileo ad eos quasi primos dominos reverteretur, ut patet vers. 21; unde et res vendebatur pluris vel minoris, secundum jubileum magis minusque distans, ac proinde minoris quam si in perpetuum vendita et alienata fuisset. Hac ergo de causa voventes rem immobilem, fere semper eum redimebant, ac proinde paucae possessiones in jubileo ad Levitas et sacerdotes devolvebantur. Ita Abulensis.

16. QUOD SI AGRUM POSSESSIONIS SUAE (quem ut suum et proprium possidet) VOVERIT, JUXTA MEN-

SURAM SEMENTIS ESTIMABITUR PRETIUM; SI TRIGINTA MODIIS BORDEI SCRITUR TERRA, QUIQUAGINTA SIGLIS VENDMETUR ARGENTI. — Si plus minusve seminis caperet ager, proportionaliter augebatur vel minuebatur pretium, ut si 60 modis sereretur, vendebatur centum siglis; si tantum 15, vendebatur 25, et ita consequenter. Verisimile est quod censet Abulensis hosce 50 siglos sumi pro pensione vel reditu 50 siglorum; nam si pro tanto agro qui seritur 30 modis, semel tantum fuissent soluti 50 sigli, ager ille nimis parvo et vili pretio venditus fuisset: videtur ergo venditus fuisse 50 siglis, non semel, sed quotannis solvendis, sive censu annuo 50 siglorum. Nam ager qui seritur 30 modis hordei, facile quotannis 50 siglos et amplius; ponamus enim modium tuum seminis proferre decem modios in messe, ita ut ager 30 modiorum seminis proferat 300 modios in messe, jam demum modium quemque hordei tunc valuisse tantum quatuor stateris: hinc fiet ut 300 modii valuerint 60 florenos sive siglos.

Nota: Pro modis, hebraice est *homer*, quod Septuaginta et Chaldaeus vertunt *corum*. Ex hoc ergo loco patet quod homer sive corus continebat 30 modios. Quare non videtur verum quod dicunt Hebraei, homer dici חכור *chamor*. id est asinus, quod sit mensura quam fere potest asinus; nec enim asinus fere potest 30 modios.

17. SI STATIM AB ANNO INCIPIENTIS JUBILEI VOVERIT AGRUM, QUANTO VALERE POTEST, TANTO ESTIMABITUR. — Pro quanto valere potest, Septuaginta et Chaldaeus vertunt, *juxta pretium vel estimationem agri*; Hebraea habent, *aestimationem tuam* (o sacerdos); sacerdotis enim erat aestimare agri pretium, sed juxta legem jam datam, videlicet ut pro agro qui sereretur 30 modis, penderetur 50 sigli, si videlicet statim a jubileo is venderetur, ita ut pro quolibet anno numeraretur siglus: nam ab uno jubileo usque ad alterum sunt 50 anni; vendebatur enim ager tantum usque ad jubileum, quia tunc ad primum haeredem et dominum redire debebat. Siglum hic non simplem, sed annum intelligi, dixi vers. praeced.

Si ergo ager sereretur 15 modis, sacerdotis erat aestimare eum 25 siglis, si integrum superesset jubileum; si integrum non superesset, sed aliquot anni inde jam elapsi essent, ita ut tantum superesset 40, 20, 30 anni, tunc pro rata temporis et annorum, sacerdotis erat minuire pretium, plus minusve. Permittit hic Deus hero, qui haeres est, agrum suum voventi, ut eum possit redimere 50 siglis, solvendis pro rata annorum qui supersunt usque ad jubileum; quod si non redimat, statuit ut ager nunquam, ne in jubileo quidem, ad eum redeat, sed absolute transcat in jus Dei et sacerdotum; hoc est enim quod sequitur:

20 et 21. SIN AUTEM (herus vovens et offerens agrum) NOLLERIT REDIMERE, SED ALTERI CULIBET FUERIT VENDIDATUS, ULTRA EUM QUI VOVERAT AGRUM

Ager qui sereretur 30 modis, redimebatur 50 siglis, 14 est reditu annuo 50 siglorum.

MERE NON POTERIT : QUIA CUM JUBILEI VENERIT DIES, SANCTIFICATUS ERIT DOMINO, — g. d. Ager hic tempore jubilei nunquam redibit ad herum qui eum vovit, sed semper ad Deum, cui per votum chere...

21. ET POSSESSIO CONSECRATA AD JUS PERTINET SACERDOTUM. — Pro possessio consecrata, Hebraice est ager חרם chere...

Sacerdotes agros suos singulis jubileis vendebant, cui? et cur?

22. SI AGER EMPTUS EST, ET NON DE POSSESSIONE MAJORUM. — Hujus versus et duorum sequentium hic est sensus: Si ager aliquis non sit hereditaria sors...

Emptor agri non habet res agrum votum redimere debet pro soluto vendit

erat redimere agrum, vel non redimere; sacerdos vero tenebatur eum redimere volenti reddere: hic autem e contrario onus subit, non sacerdos, sed vovens, qui cogitur agrum redimere.

24. REVERTITUR AD PRIOREM DOMINUM. — Prior dominus hic non est emptor, qui agrum vovit, sed est primus haeres et possessor, qui agrum primo vendidit, ac proinde ad eum ager hic in jubileo reverti debet.

25. OMNIS ESTIMATIO SICLO SANCTUARIUM PONDERABITUR. — id est, ut Septuaginta, πᾶσι τῶν τιμῶν καθίσταται ἕνα, omne pretium erit ponderatum sanctis, hoc est, omne pretium ponderabitur libra sancta, et pondere sancto.

26. PRIMOGENITA QUAE AD DOMINUM PERTINENT, NEMO SANCTIFICARE POTERIT, ET (ID EST) VOVERE, SIVE BOS, SIVE OVIS (SIVE CAPRA: HANC ENIM COMPREHENDIT HEBRAICUM פִּתּוּךְ SE) FUERIT, DOMINI SUNT. — g. d. Heo primogenita bovis, ovia et caprae, Domino immolari debent ratione primogeniturae, ut patet Num. xviii. 17.

Hinc docere videtur Abulensis non esse propriae votum, si quis voveat rem praecipua, verbi gratia, non colere deos alienos; licet arcus talis obligetur, quam si non vovisset. Ratio Abulensis est: Quia, inquit, votum est spontanea tantum oblatio.

Verum haec sententia absolute non est vera; possumus enim vovere omnem rem bonam et sanctam, sive ea consiliis sit, sive praeccepti: bonum enim et laudabile est, rem eandem prestare ex religione et voto, quam prestare tenebaris ex obedientia.

Vers. 25. Septuaginta.

Siclus Sanctuarii quis?

Primogenita Deo vovendo non licet, cur? An rei praeccepta possit vovendi? Negat Abulensis, ejus ratio. Respondet deo alligative.

ligiosis ex voto accedit hinc actui praeccepti et obedientiae. Sic Jacob, Gen. xxviii. 21, vovit quod Dominus esset illi in Deum, hoc est quod Deum perpetuo haberet et coleret ut summum eum omniumque Dominum: ad quod tamen ex praeccepto tenebatur.

Votum est spontaneum, sibi, sicut res respectu?

Dices: Votum est spontanea oblatio. Respondet: Id verum est respectu actus voventis; hic enim spontaneus esse debet: vovere enim cuique est spontaneum et liberum, nulli praecceptum; falsum tamen id est respectu rei vovae: haec enim saepe non est spontanea, sed necessaria et praeccepta.

Quod ergo Deus hic noluerit Iudeos vovere primogenita, sibi fuit praeccepto debita, et immolanda, peculiaris fuit sanctio: ejus ratio erat, quia illa jam per Dei legem Deo erant devota, et consecrata omnino; unde noluit ea Deus voveri, ne votum aliquid derogaret priori consecrationi, quasi illa non fuisset plena et perfecta, ita ut voto perfici et firmari posset.

27. QUOD SI IMMUNDUM EST ANIMAL, REDIMET QUI OBTLIT. — Loquitur de animali primogenito, ut patet ex versu praeced., quod nec voveri poterat, quia primogenitum, ut praecessit; nec immolari, quia immundum: redimi ergo illud jubet Deus, aut vendi. Abulensis id intelligit de animali immundo tantum per accidens, ut si bos primogenitus esset sine cauda, vel auribus: quia, inquit ipse, inter animalia immunda secundum speciem, solius asini primogenitum jussit sibi Deus offerri, ejusque loco dari ovem, qua de re dixi Exodi xiii. 13, et rursum dicam Num. xviii. 15.

Vers. 28. Decima.

SI REDIMERE NOLLERIT, VENDETUR ALTERI. — Vendetur, id est, vendi poterit: nam si dominus redimere nollit, poterat sacerdos animal immundum primogenitum sibi servare, aequo ut voto oblatum, ut dixi vers. 9.

28. OMNE QUOD DOMINO CONSECRATUR, SIVE HOMO FUERIT, SIVE ANIMAL, SIVE AGER, NON VENDETUR, NEC REDIMI POTERIT. — Loquitur haec lex de eo quod tantum consecratur, id est vovetur Deo, voto et consecratione omnino absoluta et perfecta; alioqui enim ex versu 11 et sequent. patet animal et agrum simpliciter et nude votum, potuisse redimi.

Cherem est anathema, occisio, et destructio rei.

Unde nota: Pro consecratione, vel quod consecratur, Hebraice est חרם chere, id est successio, anathema et quasi destructio rei; radix enim חרם charam significat occidere, excidere, succidere: inde votum chere dicebatur votum maximum, quo res vota ita Deo consecrabatur, ut destrui vel occidi deberet, morique aut naturaliter aut civiliter.

Si ergo animal mundum (de quo maxime hic loquitur Moses, ut patet ex sequent.), quod immolari poterat, Deo voveretur, erat chere, id est vendi aut redimi non poterat, sed Deo immolari debebat; sic si homo qui poterat esse chere, id est, qui poterat Deo vovari per votum

chere, sive anathematis, verbi gratia, Levita, aut hostes Israel, quos Deus occidi jusserat, Num. xxxiii. 32, Deut. xx. 13, devoverentur Deo, redimi non poterant. Sic ager haereditarius, si vovetur eum redimere nollit, fiebat chere, et omnino consecrabatur Domino, ita ut amplius vendi aut redimi non posset; intellige absolute et venditione perfecta: nam post quemlibet jubileum vendebatur, sed ita ut proximo jubileo rursus rediret ad sacerdotem; de hoc ergo voto chere tantum loquitur hic Deus, de eoque subdit: « Quidquid fuerit semel consecratum (absolute et perfecte per votum chere, ut habent Hebraei), sanctum sanctorum erit Domino, » id est, omnino sanctum et consecratum erit Domino.

Sanctum enim est quod purum, segregatum et consecratum est Deo. Unde S. Thomas II. II. Quest. LXXXI, art. 8: « Sanctificatio, ait, est munditia a peccato, vel confirmatio in bono, vel deputatio ad cultum Dei. » Sanctitas vero est scientia colendorum deorum, sicut Cicero, lib. I. De Natura deorum; aut, ut Andronicus: « Est virtus faciens homines fideles, et servantes ea quae ad Deum sunt justa. » Et, ut ait S. Dionysius, De Divinis Nomin. cap. xii: « Sanctitas est ab omni immunditia libera et perfecta et omnino immaculata munditia. » Quod enim Deo consecratur, purum et mundum sibi oportet; unde S. Augustinus: « Sanctus, ait, est, qui ordinatum habet charitatem; et sancto tria servanda sunt: pudicitia corporis, castitas animae, et veritas doctrinae. »

Talis fuit S. Joannes Baptista de quo Chrysostomus, serm. 8 de eo: « Joannes, ait, virtutum schola, magistorium vite, sanctitatis forma, norma justitiae, virginitalis speculum, pudicitiae titulus, castitatis exemplum, penitentiae via, peccatorum venia, fidei disciplina, legis summa, Evangelii actio, Apostolorum vox, silentium Prophetarum, lucerna mundi, officium praecois, praeco iudicis, Domini testis, totius haec unione Trinitatis. »

Rursus Sancti ex hac unione cum Deo et consecratione sunt deiformes, et quasi filii. Audi S. Cyprianum, De Singular. Clericor.: « Sicut modica aquae gutta multo vino infusa a se tota deficit, vinique saporem et colorem induit: ferrum candens pristinae propriae forma exurit, et igni similimum efficitur: solis radio aer perfusus in eandem transformatur luminis claritatem: speculum radiis solaribus directe irradiatum, solis in se recipit similitudinem, idque putares alterum esse solem; ita etiam Sancti et Beati, Dei charitate in infimis sui titulum penetrantur, sicut deiformes effecti, in Dei similitudinem transformantur. » Hi sunt chere Dei.

29. OMNIS CONSCRATIO (hebraice omne chere) QUAE OFFERTUR AB HOMINE, NON REDIMETUR, SED MORTE MORIETUR. — « Moriatur » morte propria et naturali, si occidi possit, aut si illud occidere liceat, ut si sit animal mundum, vel si hostes sint mortui a Deo addicti: ejus exemplum vide-

mus Num. xxi, 2, ubi Chanaanæ ab Hebræis voto *cherem* Deo devoti, omnino succisi et usque ad intermedium delati narrantur, ideoque nomen loci vocatum est *Cherem* et *Chorma*, sive, ut alii pronuntiant, *Herem* et *Horma*. Sic Jericho statuta est a Deo *cherem*, id est anathema, ut omnino succendi et succidi deberet, nec liceret Hebræis ex ejus opibus quidquam contingere aut rapere. Nam hac de causa omnia castra Israel turbavit Achan, quod aliquid ex Jerichuntis præda sibi vindicasset, ut patet *Josue* vi, 17, et cap. vii, 1. Tale *cherem*, sive anathema, pro Judæis optabat fieri S. Paulus, ut dixi *Rom.* ix, 3. Si vero res per *cherem* Deo vota, mortis proprie dicte incapax esset, « morie morietur, » id est mori debet morte civili, sicut Religiosi nostri quasi voto *cherem* Deo dicati, civiliter mortui dicuntur, quia omni civili negotio, et hereditate ac dominio rerum temporalium sese abdicarunt, perinde ac si mortui essent. Ita olim in lege veteri tam Levitæ, quam agri, qui tanquam *cherem* Domino erant devoti, civiliter moriebantur, quia amplius ad profanos usus redire non poterant, perinde ut jam domus Ecclesiasticorum et Religiosorum amonizantur.

Cherem
erat Le-
vitas,
cherem
tam
erat Be-
ligiosus.

Cherem
erat
Hebræus.

Verz. 30.
Undel-
ma les.
Omnium
frugum
decimas
exegit
Deus.

30. OMNIS DECIME TERRE SIVE DE FRUGIBUS, SIVE DE POMIS (id est fructibus, ita Hebræa, Chaldaea, Septuaginta: non enim solum pomorum, sed omnium fructuum et frugum decimas hic sibi, id est suis ministris, puta Levitis, deposcit Deus: vide Abulensem *Quæst.* LXVIII, et seq.). DOMINI SUNT, (q. d. Domino ex hac lege debentur), ET ILLI SANCTIFICANTUR, — id est sanctificari, dari et offerri debent. Simili phrasi dicunt Hebræi: *Quæ non fenti*, id est, quæ fieri non debent; *virum non cognosco*, id est non possum, non licet mihi virum cognoscere.

Nam Deus Levitas in terra Israel possidere agros, sed vivere ex decimis, primitiis et oblationibus Domini; et hac ratione dicitur « Deus esse ipsorum pars et hæreditas, » id est portio hæreditaria; quia Levitæ, quasi filii et heredes Dei, gauderent ejus bonis, puta decimis et primitiis, ut patet *Num.* cap. xviii, vers. 21. Rursum Levite solvebant pontifici decimam partem annuum suorum decimarum, ut patet *Numer.*

cap. xviii, 28; pontifex ergo olim ditissimus erat.

Hinc cap. *Parochianos*, extrav. *De decimis* asserit et sancti Alexander III, dicens: « Cum decime non ab hominibus, sed ab ipso Domino sint institutæ, quasi debitum exigi possunt. » Ubi videtur asserere decimas, etiam apud Christianos, debitas esse ex jure divino; quod intellige de jure tam generali: jus enim divinum, imo et naturale dicitur alendos esse a populo sacerdotes et Ecclesiæ ministros, licet in particulari non dicitur eos decimis, aut primitiis, aliò modo particulari alendos esse; tum speciali, quia scilicet decime in lege veteri erant jure divino Judæis præceptæ, quam legem et quod jus divinum innovavit Ecclesia, idemque lege Ecclesiastica sanxit: licet tota obligatio juris veteris divini, qua divini (quia jus illud erat ceremoniale), cum lege veteri desierit, sitque abrogata, et tantum jam obliget lex positiva Ecclesiæ, quæ illud jus vetus, ut et pleraque alia, in suas leges recepit, et de novo constituit ac stabilivit; plura de decimis et primitiis dicam *Num.* cap. xviii, vers. 12, 21 et 20.

32. OMNIUM DECIMARUM BOVIS, ET OVIS, ET CAPRÆ, QUÆ SUB PASTORIS VIRGA TRANSEUNT, QUIDQUID DECIMUM VENERIT, SANCTIFICABITUR DOMINO, — id est, offerretur et dabitur Domino pro decimis.

Nota: *Ts et capra* legunt Romana, et Radulphus. Et Hebræum *NTY* (son significat pecudes tam capras, quam oves, eademque caprarum quæ ovium, ut in sacrificiis, ita et in decimis apud Judæos fuit ratio. Septuaginta ergo et Chaldaeus qui solius ovis meminerunt, sub ove et capram intelligunt.

Nota secundo: *Ts quæ sub pastoris virga transeunt*, innuit modum decimandi, videlicet ut pastor ad portam ovilis, vel caule consistens, virga cohibeat suas oves, capras et boves, ne simul egrediantur, sed singula ordina, ita ut quod decimum venerit et exierit, cedat in decimas Domino, illudque cum alio mutare non liceat, sive bonum sit sive malum, sive pingue sive macrum.

Nota tertio: Sicut versu precedenti omnium frugum et fructuum decimas exegit Deus, ita hic exigit decimas animalium, idque tantum trium, scilicet bovis, ovis et capræ, quia hæc sola munda erant, aptaque ad sacrificium. Abulensis tamen a pari censet aliorum quoque animalium, etiam immundorum, ut equorum, camelorum, asinorum, præceptas et datas a Judæis fuisse decimas: verum locum aliquem S. Scripturæ qui idipsum asserat, non affert. Hinc patet Judæos ex lege quotannis debuisse offerre Deo, tam frugum omnium, quam animalium, primo, decimas; secundo, primitias, easque quadruplices, uti dixi *Num.* xviii, 2; tertio, victimas et sacrificia, tum quotidie, tum singulis sabbatis et festis præscripta, *Num.* xxviii et xxix.

34. HÆC SUNT PRÆCEPTA, QUÆ MANDAVIT DOMINUS MOYSE AD FILIOS ISRAEL, IN MONTE SINA, — juxta montem Sinaï, ut dixi cap. precedenti, vers. 48.

Decimas
Christia-
ni debent
ex jure,
partim
divino,
partim
humano.

« Fons sapientiæ verbum Dei in excoelsis, et ingressus illius mandata æterna. » Sic vive, ut in æternum vivas. O Æternitas, quam longa es, quam raro versaris in mentibus hominum! Quid est æternitas? Est circulus in se recurrens, cujus centrum est « semper, » circumferentia « nunquam, » puta « nunquam finiri. » Quid est æternitas? est orbis ubique rotundus, suique similis, in quo non est principium, nec finis, in quo non est incipere, nec desinere. Quid est æternitas? est rota quæ semper volvitur, et volvitur in omne volubilis evam. Quid est æternitas? est annus jugiter revolutus, qui ubi occidit et moritur, ibi et renascitur, rursumque oritur. Quid est æternitas? est fons in quo aquæ per mæandros ad suam scaturiginem semper reflunt, ut iterum fluant; est fons perennis juges dans aquas, easque vel benedictionis suavissimas, vel maledictionis amarissimas. Quid est æternitas? est labyrinthus innumeris gyris se intorquens, qui ingressos perpetuo circumducit, circumagat et perdit. Quid est æternitas? est abyssus spiraram, est spiræ semper gyrans, et circularis in immensum.

Quid est æternitas? Est anguis orbiculariter in se redexus, caudam ore complectens, qui in sui

fine rursum semper incipit, et incipere nunquam desinet. Est principium sine principio, sine medio, sine fine. Est juge, interminum, semperque inchoans principium, in quo Beati vitam beatam continuo auspiciantur, novisque voluptatibus perpetuo affluunt: damnati semper moriuntur, postque omnem mortem mortisque agoniam, rursum jugiter mori et agonizare incipiunt; ut sicut erat in principio, ita sit et nunc, et semper, eritque in sæcula sæculorum. Quamdiu terra erit terra, quamdiu cælum erit cælum, quamdiu Deus erit Deus, tamdiu Beati erunt beati, tamdiu regnabunt et triumphabunt; tamdiu Iammati erunt damnati, tamdiu ardebunt in pice et sulphure, et fumus tormentorum ascendet in sæcula sæculorum.

O æterna veritas, o vera charitas, o chara æternitas! Deus cordis mei, da ut te agnoscamus, tibi mente et corde inhiemus, da ut nulla nos capiat vanitas, tam brevis, et in æternum lugenda vanitas: da ut multos nobiscum trahamus ad beatam æternitatem: da ut heretica virtutum opera in hoc momento designemus, quæ coram Deo et angelis quasi trophæa fulgeant, et perstem in omnem æternitatem. Amen.